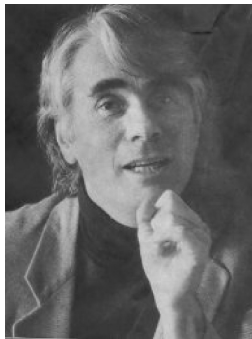

Robert Nozick (1938–2002)

Početak prošle godine, točnije 26. siječnja 2002., preminuo je jedan od vodećih američkih filozofa 20. stoljeća – Robert Nozick. Rođen je 1938. godine u Brooklynu, gdje je i odrastao. Dodiplomski je studij završio na koledžu Columbia. Magistrirao je i doktorirao na sveučilištu Princeton. Poznat je postao još dok je bio postdiplomski student, i to čak van granica svog univerziteta, po svojoj strasti za kritikom i nalaženjem slabih mjesta u argumentaciji drugih. Priča se da je teškim i dobro ciljanim pitanjima često dovodio u nepriliku svoje nastavnike i gostujuće predavače. A dobar ga je glas pratio i tokom profesorske karijere koju je cijelu proveo na Sveučilištu Harvard. Slovio je, naime, kao veoma inventivan nastavnik budući da nikada nije držao isti predmet dva puta, osim jednom. A i stil poučavanja bio mu je osebujan. Studentima nije pokušavao prezentirati gotov sustav misli već im je nastojao pokazati kako nastaju originalne filozofske ideje, tj. kroz suočavanje s raznim poteškoćama na koje rješavanje svakog pitanja uvijek nailazi. Takav je način rada nazivao razmišljanjem na glas. Zapravo, Nozick je tako s nastavničkim pozivom spajao i onaj stručni jer je svoje vlastite stavove izgrađivao kroz tečajeve koje je držao; oni su za njega bili način istraživanja problema kojima se bavio.

Ali glavni je doprinos ipak dao svojim tekstovima. Prvi Nozickovi radovi koji su privukli pažnju akademske zajednice bavili su se teorijom odlučivanja, koja se danas uglavnom naziva “teorija racionalnog izbora”. Na tom je području njegovo ime najpoznatije po razradi tzv. Newcombovog problema, kojeg je on i prvi izložio u pisanom obliku. Širu je slavu stekao prvom knjigom *Anarchy, State, and Utopia* objavljenom 1974. Ubrzo nakon pojavljivanja proglašena je djelom godine, a zatim i jednom od stotinu najutjecajnijih knjiga nakon Drugog svjetskog rata. U njoj Nozick daje svoje viđenje pravednog političkog uređenja. U tome slijedi učenja Johna Lockeja i želi pokazati da ništa drugo osim minimalne države – koja se bavi jedino održavanjem reda i mira među građanima – nije moralno opravdano. Tako je ta knjiga ujedno i kritička reakcija na rad Johna Rawlsa *A Theory of Justice* i njegovu obranu obuhvatnije, socijalne države. Budući da Nozick beskom-

promisno i lucidnim argumentima – osobito su poznati njegovi izvanredno duhoviti primjeri – napada tu središnju, gotovo dogmatsku, poziciju cjelokupne suvremene političke filozofije, isprovocirao je i nebrojene kritičke reakcije. Tako danas gotovo da i nema rada na području te discipline koji ne sadrži bar pokoji referencu na tu njegovu knjigu. Ona se zato slobodno može smatrati Nozickovim najpoznatijim i najutjecajnijim radom uopće, koji je pridonio tome da ga se – na njegovo nezadovoljstvo – prvenstveno vidi kao političkog filozofa. Bez obzira na svu slavu koju mu je ta knjiga donijela, Nozick nije želio stati samo na njoj i cijeli život razrađivati tu izložene misli. Zato nikada nije odgovorio na mnogobrojne kritike koje su joj upućene. Čak ih nije niti čitao. Reagirao na napade samo bi ga navelo, izjavio je, da tvrdoglavo brani ono što je već mislio, a tako bi malo naučio i napredovao. Od toga ga je mnogo više zanimalo i veselilo bavljenje novim idejama o novim temama. Smatrao je da tako može dati značajniji doprinos.

A na što su se odnosile njegove nove ideje i kakvi su mu bili novi doprinosi, pokazala je već druga knjiga koju je objavio, *Philosophical Explanations* iz 1981. godine. U njoj je filozofiji pokušao prići na nov način, tj. tako da više ne traži istinu preko neoborivih dokaza kao jedinog mogućeg načina za dolaženje do zaključaka. Takav je tradicionalni pristup, tvrdi Nozick, mnoge doveo do skepticizma jer su uvidjeli da je praktički nemoguće zadovoljiti toliko visok standard. Zato je on dokaze odlučio zamijeniti filozofskim objašnjenjima koja nam omogućuju da shvatimo kako su određene stvari moguće. I na taj se način prihvatio problema poput osobnog identiteta, spoznaje u svjetlu onog što o njoj kažu skeptici, slobode volje, te objektivnosti vrijednosti. Također je uključio i neka pitanja koja se gotovo isključivo obrađuju u kontinentalnoj filozofiji, kao što je ono o smislu života ili o tome zašto postoji nešto, a ne ništa, ali je na njih primijenio oruđa koja su razvili analitički filozofi – što je kombinacija koju nije napravio nitko prije njega. Nadalje, napuštanje striktnog dokaza kao metode istraživanja Nozicka je dovelo do filozofskog pluralizma. Smatrao je, naime, da većina od gomile nespojivih filozofskih gledišta ima vrijednost i da se nijedno ne može tek tako odbaciti. Svako od njih nudi poneki vrijedan uvid. A sinteza svih tih suprotstavljenih pozicija – koja zadržava njihove dobre strane, a odbacuje loše – još nije pronađena, i vjerojatno neće ni biti. Ali ni relativizam nije nužan jer zablude sigurno postoje. Rješenje je, kaže Nozick, u rangiranju raznih gledišta prema njihovoj koherentnosti i adekvatnosti. Tako možemo neka stajališta izdvojiti kao najbolja, druga možemo staviti nešto ispod njih, i tako redom. Međutim, Nozick ističe da nikad ne treba smetnuti s uma da i najniže rangirana nude vrijedna i zanimljiva zapažanja. Bogatstvo i raznolikost filozofije jednostavno se ne mogu reducirati.

Nozick je nakon toga objavio još četiri veća djela. Ne previše zapaženu knjigu *Examined Life*, objavljenu 1989. godine, u kojoj izlaže svoja razmišljanja o najvećim vrijednostima života. U idućem radu, *The Nature of Ration-*

ality, izdanom 1995. godine, primjenjuje teoriju odlučivanja na racionalno vjerovanje. Knjiga *Socratic Puzzles* iz 1997. godine predstavlja zbirku svih njegovih eseja. U njoj se također nalaze i neki njegovi filozofski intonirani literarni radovi. Posljednja i najjobimnija Nozickova knjiga, *Invariances: The Structure of Objective World*, objavljena je svega par mjeseci prije njegove smrti. Teme su joj priroda istine i objektivnosti, te ispitivanje funkcije subjektivne svijesti u objektivnom svijetu. Ovim i ostalim doprinosima Nozick je stekao i status punopravnog člana Američke akademije znanosti i umjetnosti, te dopisnog u Britanskoj, a istaknuto mjesto u povijesti filozofije svakako mu neće izmaći.

Neven Petrović